

فیلترینگ اینستاگرام در پرتو اصول اخلاقی و حقوقی

مهران صادقی مادوانی

وکیل پایه یک دادگستری

چکیده

زمینه: یکی از روش های پیشگیری کنشی در علم جرم شناسی، پیشگیری وضعی - فنی (پیشگیری وضعی - فناورانه) از طریق فیلترینگ، کنترل و مراقبت و نظارت بر مکانهای جرم زا که احتمال ارتکاب جرم در آن وجود دارد می باشد، نمونه بارز پیشگیری وضعی - فناورانه فیلترینگ اینستاگرام می باشد که امروزه با فیلترینگ این پلتفرم در فضای مجازی در کشور ایران مواجهه ایم.

هدف از این تحقیق پاسخگویی به این سؤال اصلی است که در پرتو اصول اخلاقی و حقوقی بنیادی به کارکرد پیشگیرانه فیلترینگ اینستاگرام که موضوع نوین و چالشی است بپردازد.

روش تحقیق: پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است. ابتدا به جایگاه اخلاق در رابطه به فیلترینگ اینستاگرام و سپس ورود به قلمروی مجازی به منزله ظهور رویکرد جدید به فعالیتهای پژوهشی مطرح شده در پرتو اصول اخلاقی و حقوقی بنیادین بررسی می گردد.

یافته های تحقیق: تحلیل داده ها نشان می دهد سیاست های تامین امنیت از طریق پیشگیری فناورانه متکی به فیلترینگ از برخی از محدودیت های اخلاقی و حقوقی تبعیت می کند در واقع هدف پیشگیری نمی تواند به هر قیمتی حاصل شود و برای رسیدن هدف نباید هر وسیله و هر اقدامی را توصیه کند.

واژه های کلیدی: فیلترینگ، اصول اخلاقی، اصول حقوقی، پیشگیری از جرم، اینستاگرام

مقدمه

برخلاف گذشته، رسانه‌ها دیگر صرفاً رسانه‌های قدیمی چون کامپیوتر، روزنامه، و تلویزیون نیستند بلکه روابط بین کشورها همانند روابط موجود در یک دهکده به وسیله فضای سایبری به هم گره خورده‌اند و رسانه‌های جمعی تاثیر زیادی در شکل‌گیری رفتارها، هنجارها و روابط اجتماعی افراد دارند.

با پیدایش فضای مجازی، رفتارهای غیر اخلاقی گریبان‌گیر این فضا شد و هرچند پیدایش رفتارهای غیر اخلاقی در فضای مجازی پدیده‌ای چندان جدیدی نیست و امروزه از آن به انحراف در فضای مجازی تعبیر می‌شود. دموکراسی و حمایت از حقوق شهروندی و صیانت از کرامت انسان از اهداف حقوق بشری محسوب می‌گردد اما آزادی بی‌حد و حصر فضای مجازی می‌تواند به حقوق شهروندان و امنیت اجتماعی ضربه وارد نماید و حتی ممکن است موجبات طغیان نقص حقوق بشر در این فضا فراهم آورد.

برابر آنچه بیان شد آزادی در فضای مجازی خصوصاً نرم‌افزار اینستاگرام می‌بایست به گونه‌ای باشد تا لطمه به حیثیت و تمامیت معنوی و امنیت ملی و منافع افراد وارد نیورد.

تجربه استفاده از شبکه‌های اجتماعی همانند توئیتر و تلگرام و وایبر و اینستاگرام نشان داده است که در کنار کلیه مزایا و خدمات مفید این شبکه‌های اجتماعی و رونق کسب و کار در این نرم‌افزارها می‌تواند بستری عالی برای سوء استفاده و ارتکاب رفتارهای غیر قانونی چون خشونت، ترغیب به فساد و فحشا و ترغیب به اخلاق در نظم و آسایش عمومی و غیره باشد. از طرفی اعمال محدودیت غیر کارشناسانه و غیر اصولی به بهانه تامین امنیت و پیشگیری از وقوع جرم می‌تواند با اصول اخلاقی و حقوق بنیادین در تعارض باشد. زیرا آزادی یکی از اصول اخلاقی جزء حقوق بنیادین تلقی می‌گردد و در پیشرفت و توسعه اقتصادی و سیاسی و فرهنگی و اجتماعی جزء نیازهای ذاتی بشریت محسوب می‌گردد. با نگاهی به گذشته و با ایجاد فیلترینگ در شبکه‌های اجتماعی تلگرام و وایبر و غیره گرایش جامعه به سمت نرم‌افزار اینستاگرام سوق داده شد. فضای کسب و کار در اینستاگرام رونق گرفت و این نرم‌افزار به یکی از محبوب‌ترین شبکه‌های اجتماعی در ایران تبدیل شد. تا آنکه در شهریور ۱۴۰۱ این شبکه اجتماعی از دسترس کاربران خارج و فیلتر شد.

در پژوهش حاضر به واکنش فیلترینگ اینستاگرام در پرتو اصول اخلاقی و حقوق بنیادین خواهیم پرداخت.

۱_ اخلاق و فضای مجازی

اخلاق فضای مجازی از جمله موضوعاتی است که در حوزه اخلاق کاربری مطرح است. اخلاق کاربری در زیر مجموعه فلسفه اخلاق قرار می‌گیرد اخلاق کاربری فضای مجازی به موضوعاتی می‌پردازد که به ارزش‌های علمی رفتار بشریت در حوزه‌های خاصی ارتباط دارد. اخلاق کاربردی تلاش دارد به سئوال‌هایی جواب دهد که ارتباط با ریشه‌های ارزشی رفتارها و مسئولیت‌های انسان‌ها در حوزه فناوری اطلاعات دارد. به بیان دیگر اخلاق در فضای مجازی جزء ذات و ماهیت قضاوت‌های اخلاقی و

روش های مناسب رفتاری در استفاده از فناوری مجازی برای تصمیم گیری است. در زمینه فضای مجازی، اخلاق مجازی شامل ذات و ماهیت استاندارد ها و قواعد رفتاری در استفاد از فضای مجازی می باشد. استفاده کنندگان فضای سایبری در عصر کنونی با چالش های اخلاقی مضاعفی مواجه اند. چراکه در دنیای مجازی برای آنچه که غیر قانون نمی باشد بر اخلاقی بودن آن حکایت نمی کند. در دنیای مجازی سازندگان و استفاده کنندگان می بایست اصول اخلاقی را رعایت نمایند. هرچند امروزه جامعه داخلی و خارجی و حتی سازندگان فناوری مجازی به این نتیجه رسیده اند که می بایست اصول اخلاقی برفضای مجازی حاکم باشد زیرا علی رغم فراهم شدن فرصت های مشروع در فضای مجازی، تهدیدها و چالش های زیادی نیز درمقابل شهروندان و حکومت ها و جامعه قرار گرفته است. فضای مجازی علاوه بر فراهم نمودن امکانات فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی با آسیب ها عديده ای نیز همراه است. خصوصیت فضای مجازی مانند گستردگی، مخفی بودن هوت کاربر، حاکمیت چند دسته ای، تضادهای هنجاری و فقدان نظارت کارآمد، مستعد ارتکاب جرم و هنجار شکنی و رفتارهای غیر اخلاقی است. فقدان اخلاق در فضای فیزیکی و چه در فضای مجازی، معلول سستی استدلال اخلاقی و سلايق فردی و فقدان ضمانت اجرای مناسب می باشد. فضای اخلاقی اینستاگرام نیز از این امر مستثنا نمی باشد ازاین رو رعایت اصول اخلاقی در این فضا مورد تاکید است.

۲_ تعارض فیلترینگ با اصول اخلاقی و حقوق بنیادین

افزایش جرایم مختلف از قبیل قاچاق و سوء مصرف مواد مخدر، فساد اداری، تروریسم و سایر انواع جرایم، ساختار جوامع را مورد حمله قرار داده و تمامیت دولت ها را نیز تهدید می کند. جرم سازمان یافته فراملی، تهدید بزرگی برای امنیت انسانی محسوب شده و مانع توسعه اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در جهان گردیده است. اشکال جدید بزه کاری از جمله جرایم سایبر، قاچاق اسلحه، پولشویی و قاچاق انسان از جمله مسائل مهم و پیچیده نظام های عدالت کیفری است که دولت ها جهت پیشگیری یا مقابله با آن، باید به طور مؤثر و بی درنگ اقدام کنند.

این افزایش روزافزون انواع جرایم دولت ها را برآن داشته است تا به منظور پیشگیری و مبارزه به انواع شیوه های فناورانه از جمله فیلترینگ متوسل شوند، لیکن دغدغه پیشگیری و مبارزه، مجوز توسل به هر شیوه ای نیست. اگر بپذیریم که پیشگیری به خودی خود یک اولویت مطلق نیست، سیاست های پیشگیری از جرایم در فضای سایبر باید از برخی اصول اخلاقی و محدودیت های حقوقی تبعیت کند. پیشگیری به هر قیمتی با اصول اخلاقی سازگار نیست. در واقع، هدف پیشگیری ممکن نیست به هر قیمتی حاصل شود؛ برای رسیدن به آن هدف نباید هر وسیله و هر اقدامی را توصیه کرد. زیرا هدف هر چند عادلانه باشد هر وسیله ای را توجیه نمی کند. در چارچوب حقوق بشر، پیشگیری مطلق از خشونت لزوماً مطلوب نیست. آرمان شهر یعنی یک جامعه عاری از هر نوع خشونت، به زوال و نابودی هر نوع از آزادی منتهی می شود. «اگر دموکراسی روزی به تمامیت خواهی تبدیل شود، با فاجعه و بلای طبیعی ایجاد نمی شود، بلکه با تشدید و سخت گیری و کاهش تدریجی آزادی ها بوجود می آید. اراده ی تشکیل یک جامعه پلیسی، با امنیت مطلق، همنوا و یکپارچه، به نوعی به معنای نفی و انکار حیات است. انسان های اجتماعی و اجتماعات انسانی همواره با پدیده جرم روبرو بوده اند. استمرار و عمومیت جرم در زمان ها و مکان های مختلف، سبب شده است که برخی از جامعه شناسان مانند دورکیم آن را پدیده ای «بهنجار» بدانند و در نتیجه برای آن

کارکردهای اجتماعی (متحول کردن اخلاق جامعه از یک سو و امکان تشخیص اعمال مجاز از غیر مجاز، از سوی دیگر) قائل شوند و بدین ترتیب دورنمای تحقق جامعه عاری از جرم را غیر واقع‌بینانه ترسیم نمایند.^۱

بدین ترتیب پیشگیری به خودی خود، یک اولویت مطلق نیست، سیاست‌های پیشگیری نیز باید اصول حقوق بشری مربوط را رعایت کند. البته برخی از همین حقوق نیز در اسناد مختلف حقوق بشری به بهانه تأمین امنیت و پیشگیری از جرم محدود شده است. بنابراین امکان محدود و مقیدسازی حقوق و آزادیهای فردی در بهانه حفظ نظم عمومی و تأمین امنیت در اسناد مختلف حقوق بشری پیش‌بینی شده است، اما صراحت اسناد مختلف مربوط به حقوق و آزادی‌های بنیادین در این خصوص یکسان نیست. حقوق بشر در اعلامیه ۱۹۴۸، بدون محدودیت ظاهری، با شدت لحن بیان شده است. با این وجود ماده ۲ - ۲۹ این اعلامیه وجود نوعی محدودیت را پذیرفته و تصریح کرده است که «این محدودیت‌ها به وسیله قانون و منحصرأ به منظور تأمین شناسایی و مراعات حقوق و آزادی‌های دیگران و برای مقتضیات صحیح اخلاقی و نظم عمومی و رفاه همگانی در شرایط یک جامعه دموکراتیک وضع گردیده است.» ولی می‌توان گفت اصطلاحات بکار رفته از قبیل اخلاق، نظم عمومی و رفاه اجتماعی از مفاهیم موسع و کش‌دار است.

حال این سؤال مطرح می‌شود که آیا به طور کلی تمام حقوق اعلام شده، تابع این محدودیت‌ها است (حمایت نسبی) یا اینکه برخی از آنها از حمایت مطلق برخوردار و امکان محدود سازی آنها وجود ندارد.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در برخی موارد به صراحت در مورد آزادی فردی، آزادی اندیشه و بیان و یا مالکیت محدودیت‌هایی را پذیرفته است، اما در مورد برخی از حقوق، مانند حق برابری در برابر قانون، قائل به هیچ نوع محدودیت نشده است. این وضعیت در اسناد بین‌المللی که می‌تواند در زمینه سلسله مراتب حقوق، به عنوان راهنما و منبع فراملی حقوق داخلی مورد استفاده قرار گیرد، روشن‌تر است. در تفکیک بین حقوق مورد حمایت مطلق و حقوق مورد حمایت نسبی، برحسب وجود یا عدم وجود محدودیت، با مطالعه دقیق متن این اسناد می‌توان، در درون هر کدام از این دو دسته حقوق نیز تقسیم‌بندی دیگری در نظر گرفت. زیرا هر کدام از آن دو دسته خود به حقوق مورد حمایت مطلق یا شبه مطلق و حقوق مورد حمایت نسبی جدی یا ضعیف تقسیم می‌شوند.

برخی از حقوق مورد حمایت مطلق در جهان شمول‌آمی باشند. یعنی امکان عدول، انحراف، استثناء یا محدودیت نسبت به آن، حتی در زمان جنگ یا «در زمان خطر شدید که موجودیت یک ملت را تهدید می‌کند» (ماده ۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، ماده ۱۵ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر) پذیرفته نیست.

در سلسله مراتب ارزش‌ها، می‌توان به ممنوعیت شکنجه و رفتار غیرانسانی یا تحقیرکننده، ممنوعیت بردگی، ممنوعیت اخراج دسته‌جمعی و ممنوعیت قرار دادن یک شخص تحت آزمایش‌های پزشکی یا علمی بدون رضایت او (ماده ۷ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی) اشاره کرد. در کنار این موارد حق کرامت انسانی قرار دارد که در اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶ و نیز در قانون اساسی ایران ذکر شده است.

حقوق مورد حمایت شبه مطلق، یعنی حقوقی که بدون استثنا و محدودیت مورد حمایت قرار گرفته است، اما می‌تواند در زمان جنگ یا سایر خطراتی که حیات ملت را تهدید می‌کند، به حالت تعلیق در آید. حق بر حیات منطقیاً در این طبقه جای

- ابراهیمی، شهرام، رویکردهای موسع و مضیق پیشگیری و آثار آن، آموزه‌های حقوق کیفری تابستان ۱۳۸۸ - شماره ۱۲، ص ۳۷

. ذاکریان، مهدی، جهانی شدن و جهان شمولی حقوق بشر، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، چاپ اول، تابستان ۱۳۸۲، ص ۸

می‌گیرد.^۳ البته این مسأله کمی پیچیده است. دلیل آن هم مشکلات و اختلافات مربوط به زمان شروع این حق، زمان پایان یافتن آن و نیز به دلیل برداشت‌های مختلف از استثنائات پذیرفته شده مانند دفاع مشروع، کیفر مرگ یا قتل با ترحم (آنانازی) است. در هر صورت، حق بر زندگی یک حق مورد حمایت مطلق نیست. حق بر عدم تبعیض، حق بر اماره برائت نسبت به اشخاص متهم در امور کیفری، و به طور وسیع‌تر بیشتر حقوق - تضمینات (اصل قانونی بودن، دسترسی به عدالت، فرآیند منصفانه) در همین دسته از حقوق قرار دارد. سایر حقوق مورد حمایت نسبی هستند.

حمایت نسبی قوی^۴ - این حمایت در واقع زمانی است که استثنائات به طور محدود و مشخص تعیین شده و اختیار و صلاحیت ارزیابی نیز برای دولت‌ها پذیرفته نشده باشد. به عنوان مثال، می‌توان به حق بر آزادی و تأمین (ماده ۹ میثاق مدنی و سیاسی و ماده ۵ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر) اشاره کرد. تضمینات در اینجا بر ویژگی محدود بودن فهرست استثناء (محدودیت بر آزادی که در قانون پیش‌بینی نشده، پذیرفته نیست) و سایر اصول از جمله اصل قانونی بودن (یعنی قانونمندی هر نوع محرومیت از آزادی) و اصل امکان اعتراض به بازداشت در مقابل در یک دادگاه، مبتنی است.

حمایت نسبی ضعیف زمانی است که محدودیت‌ها همراه با پیش‌بینی اختیار و صلاحیت ارزیابی برای دولت‌ها در انجام برخی اقدامات، پذیرفته شده باشد. علاوه بر حق بر آزادی رفت و آمد (ماده ۳ - ۱۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی)، حق بر رعایت زندگی خصوصی و خانوادگی (ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر)، آزادی اندیشه و مذهب، آزادی بیان^۵ آزادی اجتماع مسالمت‌آمیز و تشکیل انجمن (ماده ۱۱ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر) و حق بر مالکیت در این دسته جای می‌گیرد. نبود فهرستی از محدودیت‌ها و استثناءها، میزان و کیفیت حمایت را تضعیف می‌کند.

اما انواع محدودیت‌ها با سه شرط پذیرفته شده است: ابتدا، باید توسط قانون پیش‌بینی شده باشد؛ دوم، مطابق با هدف مشروع آن سند باشد. اما شمارش اهداف مشروع این نوع از تدابیر دشوار و از سویی، یک اصطلاح کاملاً موسع است، به طوری که در آن به صورت مختلط و آشفته مفاهیمی مانند پیشگیری از جرم، امنیت ملی، امنیت عمومی، رفاه اقتصادی کشور، دفاع از نظم، حمایت از بهداشت و سلامت و اخلاق، حمایت از حقوق و آزادی‌ها و اعتبار دیگری و در نهایت بی‌طرفی مقام قضایی می‌توان یافت. شرط سوم اینکه اقدام و تدبیر محدودکننده باید در یک جامعه دموکراتیک لازم و ضروری بنماید، یعنی همزمان متناسب با هدف اعلام شده و نیز در فضای تكثرگرایی و مدارا صورت گیرد. اسناد بین‌المللی با این سه شرط یعنی (قانونی بودن، مشروع بودن و ضرورت داشتن در یک جامعه دموکراتیک) اجازه داده‌اند که دولت بتواند محدودیت‌هایی را در قبال این حقوق تحمیل کند.

^۳ DELMAS-MARTY, Mireille, Introduction, in Libertés et droits Fondamentaux, sous la direction de Mireille Delmas-Marty et Claud Lucas de Leyssac, éditions du Seuil 2002, Deuxième édition 2002, P. 9.

^۴ Protection relative Forte.

- ایزنلوی، محسن، آزادی بیان در حقوق اساسی ایران، آزادی اندیشه و بیان، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، بهار ۱۳۸۲، ص ۵

با توجه به اینکه دو نوع پیشگیری وضعی که در قلمرو جرم‌شناسی می‌گنجد^۶ و پیشگیری عام که در قلمرو حقوق کیفری و به طور کلی نظام کیفری محقق می‌شود بیشتر به بهانه فیلترینگ مورد استفاده قرار می‌گیرد، باید انواع محدودیت‌های اخلاقی و حقوقی پیش‌گفته را به عنوان لوازم پیشگیری کرامت‌مدار از بزهکاری بررسی شود.

در واقع، آنگاه که در مقام تعریف و تعیین اقدامات وضعی پیشگیرانه-فناورانه از جرم هستیم، پاره‌ای از این حقوق از جمله حق رفت و آمد، حق بر خلوت، حق بر آزادی اجتماعات، حق متفاوت زیستن و متفاوت بودن باید مورد توجه قرار گیرد. بدین معنا که ببینیم آیا این حقوق جزء حقوق حمایت شده مطلق است یا جزء آن دسته از حقوق مورد حمایت نسبی (حقوق بشر نسبی) قرار می‌گیرد. زیرا چنانچه این حقوق جزء هسته اصلی حقوق بشر باشد، هدف پیشگیری از جرم نمی‌تواند سلب یا محدود کردن آنها را به عنوان وسیله برای دستیابی به آن هدف توجیه نماید. در چنین مواردی بهتر است از راهکارهای دیگری برای پیشگیری استفاده شود تا ضمن پاسداری از این حقوق، جرایم نیز کنترل شوند و حق بر امنیت شهروندان تأمین گردد. به عنوان مثال، در چنین حالتی می‌توانیم از راهکارهای پیشگیری اجتماعی از نوع عمومی (به عنوان مثال بالا بردن فرهنگ و اطلاعات عمومی) یا از پیشگیری اجتماعی تخصصی (مانند ارتقاء منشور اخلاق و رفتار حرفه‌ای درخصوص جرایم مرتبط با مشاغل و حرفه‌ها) استفاده کنیم. مگر نه این است که پیشگیری وضعی همچون مسکنی، موقتاً ما را از بزهکاری و تهدید آن آسوده می‌سازد. مگر نه این است که پیشگیری وضعی، نوعی پیشگیری اضطراری و به نوعی مهمترین حربه در دنیای پیشگیری از جرم است؟

بدین ترتیب سلب حقوق بشر مطلق افراد برای پیشگیری موقت و مسکن‌گونه از جرم قابل توصیه نیست. در اینجا هدف نمی‌تواند وسیله را توجیه کند. ما نمی‌توانیم حقوق مطلق را برای نوعی پیشگیری از جرم سلب و محدود کنیم که نتیجه آن موقت و محدود است. لذا هزینه حقوق بشری ما در خصوص این نوع از پیشگیری بسیار بیشتر از بازدهی است که از آن انتظار داریم.

درخصوص پیشگیری عام، در این رساله صرفاً به جرم‌انگاری و کیفرگذاری و بنابراین به صرف تهدید تابعان حقوق کیفری به مجازات در صورت ارتکاب جرم اکتفا کرده‌ایم. بدین ترتیب، این نوع پیشگیری از قلمرو جرم‌شناسی خارج بوده و از گذر قانون‌گذاری کیفری و نظام عدالت کیفری قابل دسترسی است. حقوق کیفری، به لحاظ موضوع و هدف آن که برقراری امنیت شهروندان از طریق ضمانت اجراهایی که گاه سالب حقوق، سالب آزادی و گاه جنبه سالب حیات دارند، است، بی‌تردید از همان اصول حقوق بشر حاکم بر نظام کیفری تبعیت می‌کند. در «عدالت کیفری کرامت‌مدار» که یکی از آثار آن پیشگیری عام از بزهکاری از گذر اربع‌انگیزی، عبرت‌آموزی و در نتیجه بازدارندگی است، لحاظ و رعایت حقوق آن دسته از حقوق بشر بنیادین مانند حق بر حیات، حق بر آزادی، حق بر مالکیت، حق بر حریم خصوصی در اولویت قرار دارد. بسیاری از حقوق مطلق پیش‌گفته در «عدالت کیفری کرامت‌مدار» نیز موضوعیت پیدا می‌کند. این حقوق بنیان‌گذار حقوق بشر، آنگاه که برای

۶- گسن، ریمون، «روابط میان پیشگیری وضعی و کنترل جرم»، ترجمه نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی شهید بهشتی، شماره ۲۰-۱۹، ۱۳۷۶، ص ۶۲۸-۶۰۷

. انصاری، باقر، حقوق حریم خصوصی، انتشارات سمت، ۱۳۸۶، ص ۱۵۷ به بعلا

- کوچ‌نژاد، عباس، محدودیت‌های حقوق بشر در اسناد بین‌الملل، نشریه حقوق اساسی، سال دوم، شماره سوم، زمستان ۱۳۸۳، صص ۱۶۹-۱۷۹

پاسداری و حفاظت از آنها در بستر عدالت کیفری، با تضمین‌ها، حفاظها و ضامن‌هایی همراه می‌شود، سخن از «دادرسی کیفری عادلانه»، مجازات عادلانه و اصل مداخله حداقلی حقوق کیفری در حقوق و آزادی‌های مردم به میان آورده می‌شود. پیشگیری عام از زمان ظهور مفهوم حقوق بشر و ورود آن در حقوق کیفری، سبب شده است که بین حقوق بشر و حقوق کیفری همواره تعامل وجود داشته باشد و در این خصوص تضمین‌های فراوانی به شرحی که گفته شد، تنظیم گردد. در این مورد ما حتی شاهد ایجاد مراجع فراملی حقوق بشری هستیم که عمده‌تاً محتوا، جهت‌گیری، طرز کار و سازو کار عدالت کیفری دولت‌ها را به طور منظم نظارت کرده و عدم رعایت تضمین‌های حقوق بشری را در پیشگاه عدالت قضایی به محاکمه می‌کشند. علاوه بر شورای حقوق بشر و کمیته حقوق بشر در سطح بین‌المللی، لازم است که به فعال‌ترین و قدیمی‌ترین مرجع قضایی فراملی حقوق بشری، یعنی دیوان اروپایی حقوق بشر اشاره کنیم که هر ساله با صدور ده‌ها رأی علیه دولت‌های عضو خود، آنان را به ایجاد، حفظ و تقویت «عدالت کیفری کرامت‌مدار» دعوت و حتی ملزم می‌نماید. بدیهی است عدالت کیفری کرامت‌مدار، در بُعد پیشگیری عام، غیر از پیشگیری کیفری عادلانه از جرم، نیست.

بی‌تردید پیشگیری وضعی و به طور کلی اعمال تدابیر وضعی پیشگیرنده از جرم زمانی عادلانه است که آن دسته از حقوق بشر مطلق شهروندان مخدوش نشده یا در سطح محدودی با محدودیت روبرو گردد و آنگاه که ما در مقام اتخاذ و اجرای تدابیر ماهوی و شکلی کیفری در سطح قانون‌گذاری و نیز در سطح قضایی هستیم، پیشگیری از گذر «عدالت کیفری کرامت‌مدار» به پیشگیری عادلانه تبدیل می‌شود. به عبارت دیگر در هر دو نوع پیشگیری، مداخله دولت، از یک سو باید حداقلی و از سوی دیگر، همراه با احتیاط‌ها و ملاحظات حقوق بشری باشد.

به عبارت دیگر، هر دو نوع پیشگیری به نوعی، قوی‌ترین تمایل و زمینه و استعداد را برای نقض و محدود کردن و حتی سلب حقوق و آزادی مطلق و نسبی شهروندان را دارند که دولت‌ها به بهانه‌ی مبارزه و پیشگیری از جرم خود را به آن مجهز می‌کنند. بدین ترتیب، باتوجه به اینکه از نیمه دوم قرن بیست به این سو، این دو رشته یعنی حقوق کیفری و جرم‌شناسی قویاً تحت تأثیر رشته‌ی مطالعاتی جدیدی به نام حقوق بشر، متحول شده‌اند، تا اندازه‌ای و در مواردی در پرتو موازین این رشته، به هم نزدیک شده‌اند. این نزدیکی چیزی جز دل‌نگرانی برای حفظ کرامت انسان و انسانیت انسان در هر موقعیت و شرایطی در یک جامعه کرامت‌مدار انسانی نیست. تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد سیاست‌های تامین امنیت از طریق پیشگیری فناورانه متکی به فیلترینگ از برخی از محدودیت‌های اخلاقی و حقوقی تبعیت می‌کند در واقع هدف پیشگیری نمی‌تواند به هر قیمتی حاصل شود و برای رسیدن هدف نباید هر وسیله و هر اقدامی را توصیه کند.

نتیجه‌گیری

عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات به مجرمان امکان داده به نحوی خود را مصون سازند که عملاً تدابیر پیشگیرانه را بی‌اثر کنند. حضور در قالب هویت‌های مجعول یا امکان ارتکاب ساده‌انواع فعالیت‌های مجرمانه به طور ناشناس یا مخفی نگه‌داشتن اقدام‌ها یا روند ارتکاب جرایم بوسیله ابزارهایی نظیر رمزنگارها که عملاً اثربخشی ابزارهای پیشگیرانه بر آنها منتفی است، از جمله دستاوردهای مطلوب این عصر و فناوری متبوع آن برای مجرمان و هشدار جدی برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان به شمار می‌آید. لهذا در جهت مقابله با این سوءکارکردها و نتایج سوء بحث‌هایی از جمله لزوم فیلترینگ در فضای مجازی مطرح شده است. براساس مطالعات تطبیقی فیلترینگ‌های اجتماعی، اخلاقی و سیاسی تقریباً در کشورها مشاهده می‌شود، یا حداقل اینکه برخی کشورها حتماً به این دسته فیلترینگ‌ها مبادرت می‌ورزند.

اما استفاده از روش‌های خاص پیشگیرانه یا توسل به اقدامات غیرقانونی توسط پلیس به بهانه و بنام تأمین امنیت اشخاص و اموال، آزادی‌های فردی را در معرض خطر قرار می‌دهد. معمولاً در اکثر کشورها یک نهادی مانند کمیسیون اخلاق حرفه‌ای فعالیت‌های پلیس را از منظر اخلاق حرفه‌ای کنترل می‌کند. زیرا جامعه‌ای که تأمین نظم و امنیت آن منحصرأً به فناوری‌های جدید پلیسی متکی باشد، آسیب‌پذیرتر است. زیرا هر لحظه ممکن است این فناوری از کار بیافتد، زیرا، یک فناوری در هر صورت از کار خواهد افتاد. همچنانکه مواردی نیز وجود دارد که هرگز پیش‌بینی نشده و راه‌حل آن نیز تدارک دیده نشده است. اگر بخواهیم مشکلات را فقط از طریق فناوری‌های جدید حل کنیم، ممکن است به جامعه روبات‌ها تبدیل شویم. لذا نباید صرفاً به فناوری تکیه کرد. باید از شهروندان نیز کمک خواست. داشتن فناوری دلیل استفاده افراطی و بی‌حدومرز از آن نیست. در اینجا مسئولیت محققین سنگین‌تر است. کمک علم به سیاست امری است مطلوب، اما همیشه باید با هوشمندی همراه باشد. بنابراین در استفاده از فناوری جهت رفع کمبودهای نظام عدالت کیفری نباید قربانی خودتخریبی و خود ویرانگری شویم.

فهرست منابع

کتاب‌ها

- ۱- ابراهیمی، شهرام. (۱۴۰۰). جرم‌شناسی پیشگیری. تهران: انتشارات میزان.
- ۲- اردبیلی، محمد. (۱۳۹۵). حقوق جزای عمومی. تهران: انتشارات نگاه.
- ۳- اصلانی، حمیدرضا. (۱۳۸۹). حقوق فناوری اطلاعات. تهران: انتشارات میزان.
- ۴- اله وردی، فرهاد. (۱۳۹۶). حقوق کیفری سایبری. شیراز: انتشارات جنگل.

- ۵- امیری، عباس. (۱۳۹۶). حقوق جزادر فضای سایبر. تهران: انتشارات جاودانه.
- ۶- بابایی، محمدعلی. نجیبیان، علی. (۱۳۹۱). چالش مای پیشگیری وضعی از جرم. تهران: انتشارات میزان.
- ۷- باستانی، برومند. (۱۳۸۶). جرائم رایانه‌ای و اینترنتی. تهران: انتشارات بهنامی.
- ۸- پاک نهاد، امیر. ۱۳۸۸. سیاست جنایی ریسک مدار. تهران: انتشارات میزان.
- ۹- پرویزی، رضا. (۱۳۸۵). پی‌جویی جرائم رایانه‌ای. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ۱۰- جاوید نیا، جواد. (۱۳۸۷). جرائم الکترونیکی. تهران: انتشارات خرسندی.
- ۱۱- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. (۱۳۹۴). ترمینولوژی حقوقی. تهران: انتشارات میزان.
- ۱۲- جندلی، منون. (۱۳۹۵). درآمدی بر پیشگیری از جرم. ترجمه شهرام ابراهیمی. تهران: انتشارات میزان.
- ۱۳- حسن بیگی، ابراهیم. (۱۳۸۴). حقوق و امنیت فضای سایبر. تهران: انتشارات نگاه.
- ۱۴- حسن بیگی، ابراهیم. (۱۳۹۲). حقوق و امنیت در فضای سایبر. تهران: موسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر. تهران: انتشارات میزان.
- ۱۵- حسینی، محمد. (۱۳۹۴). جرائم رایانه‌ای، تهران: میزان.
- ۱۶- خداقلی، زهرا. (۱۳۸۲). جرائم رایانه‌ای. چاپ سوم. تهران: انتشارات آریان.
- ۱۷- خلفی، مسلم. (۱۳۸۸). مجموعه قوانین پیشگیری از جرم. مشهد: انتشارات اعتماد.
- ۱۸- خلیل زاده، مونا. (۱۳۹۷). حاشیه بر قانون جرائم رایانه‌ای. تهران: انتشارات خرسندی.
- ۱۹- ذوالقدر، باقر. توکل پور، محمدهادی. (۱۳۹۴). مدیریت راهبردی پیشگیری از وقوع جرم و آسیب مای اجتماعی. مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه.
- ۲۰- زیبر، اولریش. (۱۳۹۰). جرائم رایانه‌ای. ترجمه محمدعلی نوری و دیگران. چاپ سوم. تهران: انتشارات گنج دانش.
- ۲۱- ژپیکا، ژرژ. (۱۳۹۳). جرم‌شناسی. مترجم علی حسین نجفی ابرندآبادی. تهران: انتشارات میزان.
- ۲۲- سعیدی، رحمان. (۱۳۹۷). حقوق بین‌الملل ارتباطات سایبر. انتشارات خجسته.
- ۲۳- سلیمی، علی. داوری، محمد. (۱۳۸۷). جامع شناسی کجروی. چاپ چهارم. قم: نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ۲۴- سوتیل، کیت. و دیگران. (۱۳۸۳). شناخت جرم‌شناسی. مترجم میرروح الله صدیق. تهران: نشر دادگستر.
- ۲۵- شکیب نژاد، احسان. (۱۳۹۶). قانون‌گذاری در فضای سایبر از منظر حقوق بین‌الملل. تهران: انتشارات شهر دانش.
- ۲۶- ضیایی، یاسر. (۱۳۸۸). جرم مای مرتبط با محتوای سیاه فناوری اطلاعات. قم: انتشارات سلسبیل.
- ۲۷- عالی پور، حسن. (۱۳۹۵). حقوق کیفری فناوری اطلاعات. چاپ چهارم. تهران: معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه. مرکز مطالعات توسعه قضایی.
- ۲۸- عباچی، مریم. دیباچه، علی حسین. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۴۰۰). دایره المعارف ریاضیات و علوم جنایی. چاپ اول. تهران: انتشارات میزان.
- ۲۹- علوی، سیدمحمدرضا. (۱۳۹۸). پیشگیری رشدمدار از بزهکاری کودکان و نوجوانان در فضای مجازی. چاپ اول. تهران: انتشارات امجد.
- ۳۰- عمید، حسن. (۱۳۷۴). فرهنگ فارسی عمید. تهران: انتشارات نگاه. جلد دوم.
- ۳۱- فرهادی آلاشتی، زهرا. (۱۳۹۵). پیشگیری وضعی از جرایم سایبری راهکارها و چالش‌ها. تهران: انتشارات میزان.

- ۳۲- فریبرز، الهام. (۱۳۹۱). سیر تحول قوانین مرتبط با جرائم رایانه‌ای در ایران و جهان. تهران: انتشارات میزان.
- ۳۳- کازنو، ژان. (۱۳۹۲). جامعه‌شناسی وسایل ارتباط جمعی. ترجمه باقر ساروخانی و منوچهر محسنی. تهران: انتشارات میزان.
- ۳۴- کراوورد، آدام. (۱۳۹۷). سیاست مای پیشگیری از جرم در چشم انداز تطبیقی. ترجمه علی افراسیابی. تهران: انتشارات خجسته.
- ۳۵- کوین، رابرتس. (۱۳۹۳). کلیدهای مدیریت زندگی اعتیاد به نت. ترجمه اکرم کرمی. تهران: انتشارات صابرین.
- ۳۶- کی، جیشانکار. (۱۳۹۴). ترجمه حمید رضا ملک محمدی. تهران: انتشارات میزان.
- ۳۷- کی نیا، مهدی. (۱۳۸۶). مبانی جرم‌شناسی. تهران: انتشارات میزان.
- ۳۸- گسن، ریموند. (۱۳۸۵). جرم‌شناسی نظری. ترجمه مهدی کی نیا. تهران: انتشارات میزان.
- ۳۹- مارکوم، کترین دی. هیگینز، جرج ای. (۱۳۹۷). شبکه مای اجتماعی به مثابه ابزار ارتکاب جرم. ترجمه حمید رضا دانش ناری. تهران: انتشارات میزان.
- ۴۰- محسنی، فرید. قاسم زاده، فریدون. (۱۳۹۱). حریم شخصی در فضای مجازی باتکیه بر حقوق ایران. تهران: انتشارات نگاه.
- ۴۱- محمد نسل، غلامرضا. (۱۳۹۵). حقوق جزای اختصاصی جرائم رایانه‌ای در ایران. چاپ دوم. تهران: انتشارات میزان.
- ۴۲- مک کوئیل، دنیس. (۱۳۹۵). مخاطب شناسی. ترجمه مهدی منتظر قائم. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه.
- ۴۳- نای، جوزف. (۱۳۸۶). قدرت در عصر ارتباطات از واقع گرایی تا جهانی شدن. ترجمه سعید میرترابی. چاپ دوم. تهران: پژوهشگاه مطالعات راهبردی حسن جعفری.
- ۴۴- نجفی ابرند آبادی، علی حسین. (۱۳۸۲). تقریرات درس جرم‌شناسی دوره کارشناسی دانشکده حقوقدان شگاه شهید بهشتی، تدوین محمد کاظم تقریر. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- ۴۵- نجفی ابرند آبادی، علی حسین. (۱۳۸۹). از جرم‌شناسی حقیقی تا جرم‌شناسی مجازی. چاپ دوم. تهران: انتشارات میزان.
- ۴۶- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۴۰۰). تاریخ اندیشه مای کیفری. چاپ دوازدهم. قم: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم اسلامی.
- ۴۷- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۴۰۰). درآمدی بر سیاست جنایی. چاپ نهم. تهران: انتشارات میزان.
- ۴۸- نجفی توانا، علی. (۱۳۸۴). جرم‌شناسی آموزش و سنجش. تهران: انتشارات میزان.
- ۴۹- ولد، جرج. و دیگران. (۱۳۸۰). جرم‌شناسی نظری. ترجمه علی شجاعی. تهران: انتشارات سمت.
- ۵۰- ویلیامز، فرانک پی. این دی، ماری. شین، مک. (۱۳۸۶). نظریه مای جرم شناختی. ترجمه حمیدرضا ملک محمدی. تهران: نشر میزان.
- ۵۱- ویلیامز، ماتيو. (۱۳۸۷). بزهکاری مجازی بزه انحراف و مقررات گذاری برخط. مترجم امیر حسین جلالی فراهانی و محبوبه منفرد. تهران: انتشارات میزان.

مقالات

- ۱- ابراهیم پور، سمیرا. خزایی، کامیان. ۱۳۹۱. آسیب مای نو پدیده شبکه مای اجتماعی مجازی در کمین خانواده ایرانی. نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیبهای نوپدیده تهران وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی.
- ۲- ابری، نسیمه. ۱۳۸۷. فضای مجازی عرصه ظهور خلاقیت. اولین کنفرانس ملی خلاقیت شناسی.
- ۳- اسماعیلی، محسن. نصرالهی، محمد صادق. ۱۳۹۳. پالایش فضای مجازی حکم و مسائل آن از دیدگاه فقهی. فصلنامه علمی- پژوهشی دین و ارتباطات.

- ۴- جمشیدی، علیرضا. شیروود بزرگی، مجتبی. محمد نسل، غلامرضا. پاییز ۱۳۹۸. تأثیر نئولیبرالیسم بر توسعه گرای حقوق کیفری در حوزه نظم و امنیت عمومی. فصل نامه پژوهشهای دانش اجتماعی سال ۲۱، شماره سوم.
- ۵- حاجی تبار، اسماعیل مهدی. فیروزجانی، حسن. غلامی، حسین. نادری بابایی، همت اله. پاییز ۱۳۹۹. الگوی پاسخ دهی به جرائم اطفال و نوجوانان در نظام قضایی ایران. مطالعه موردی در استان مازندران. مجله حقوقی دادگستری، شماره ۱۱۱.
- ۶- حاجی ده آبادی، احمد. سلیمی، احسان. ۱۳۹۳. اصول جرم انگاری در فضای سایبر با رویکرد انتقادی به قانون جرائم رایانه ای. فصلنامه مجلس و راهبردها. شماره ۸۰.
- ۷- دارابی، شهرداد. زمستان ۱۳۹۸. حقوقی پیشگیری از جرم منبع سیاست جنایی. فصلنامه رهیافت پیشگیری. دوره دوم، شماره ۴.
- ۸- دارابی، شهرداد. بهار و تابستان ۱۳۹۹. سیاست جنایی ترکیبی ایران در برابر بزهکاری زیست محیطی. آموزه های حقوق کیفری. دانشگاه علوم اسلامی رضوی. شماره ۱۹.
- ۹- دارابی، شهرداد. دهقانی، روح اله. شیرائیان آرانی، مهدی. میرخلیلی، سید محمود. بهار و تابستان ۱۴۰۰. نقش امر به معروف و نهی از منکر در پیشگیری از جرائم مرتبط با شبکه های اجتماعی مبانی منابع فرصت ها و چالش ها. مطالعات فقه و حقوق اسلامی. دوره ۱۳، شماره ۲۴.
- ۱۰- دامغانی، محمد تقی. ۱۳۸۸. مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قوانین ایران. مجله کانون وکلا. شماره ۶۵.
- ۱۱- دهقان، علیرضا. نیکبخش، مرسته. ۱۳۸۵. مطالعه شیوه رفتار افراد در محیط مجازی شکل گیری روابط صمیمانه در اتاق های گپ زنی اینترنت. فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۶.
- ۱۲- سعد، علی. ۱۳۹۴. درآمدی بر سیاست های فیلترینگ سایت های اینترنتی. فصلنامه ۱۳. دوره ۱، شماره ۲.
- ۱۳- شاهمردادی، خیراله. طهماسبی، جواد. زمستان ۱۳۹۷. چالش ها و خلاهای موجود در فرایند رسیدگی به جرائم سایبری. مجله حقوقی دادگستری. شماره ۱۰۴.
- ۱۴- شکرپیگی، عالییه. (۱۳۹۱). رسانه زنان و مناسبات خانواده انجمن جامعه شناسی ایران.
- ۱۵- صفاری، علی. ۱۳۸۱. انتقادات وارده بر پیشگیری وضعی از جرم. مجله تحقیقات حقوقی. شماره های ۳۶ - ۳۵.
- ۱۶- غلامی، حسین. غلامی، نبی اله. تابستان ۹۹. جرم حکومتی رویکرد نوین در تحلیل آسیب های اجتماعی (مورد مطالعه: کودکان خیابانی شهر تهران). مطالعات تحقیقات اجتماعی در ایران. دوره ۹، شماره ۲.
- ۱۷- فاضلی، نعمت الله. (۱۳۸۵). دیجیتالی شدن به سبک ایرانی و ایرانی شدن به سبک دیجیتال. شماره ۶۷.
- ۱۸- محمودجانکی، فیروز. ۱۳۹۱. نظام کیفردهی هدف ها و ضرورت ها و تازه های علوم جنایی. مجله مطالعات حقوقی. شماره ۱۶.
- ۱۹- مهدی، هاتف. ۱۳۸۸. چالش ها و چشم اندازهای امنیت در فضای مجازی. دو ماهنامه توسعه انسانی پلیس.
- ۲۰- یزدانی، زنور. ۱۳۹۳. حریم خصوصی در فضای سایبر. مجله کانون وکلا. شماره ۱۷.

پایان نامه ها

- ۱- جلالی فراهانی، امیر حسین. منفرد، محبوبه. (۱۳۹۲). حمایت قانونی از آسیب دیدگان سایبری، مجله مجلس و راهبرد. شماره ۷۳.
- ۲- حسینی، بیژن. (۱۳۸۲). جرائم اینترنتی علیه اطفال و زمینه های جرمشناسی آن. پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی. واحد علوم و تحقیقات.
- ۳- حقوق بین الملل. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی. واحد تهران مرکزی

- ۴- شیرزاد نیک آبادی، کامران. (۱۳۷۶). بررسی جرائم رایانه ای در قلمرو حقوق کیفری ایران و حقوق بین الملل. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی. واحد تهران مرکزی.